
Vida Gábor

SENKIHÁZA

(ERDÉLYI LEKTŰR – RÉSZLET)

4. Schwartz

Anton Schwartz vándorfotográfus gyakori vendég Namajdon, ha országos vásárt tartottak, mindig megjelent, a hetipiac is nehezen tudott nélküle véget érni. Egyszer meg is szűrták, húsz felszege legény jelentkezett önként, ő sem árulta el, hogy ki volt a tettes. Kimustrált konflissal közlekedett, amelyre sötétkamerát épített, abban volt a laboratórium, alig fért el benne, oda vonult vissza, mikor elege volt már a forgatagból, onnan adta ki a képeket a megrendelőinek és a vásárlóknak. Hosszan keresgélt egy hatalmas kofferben, hogy na megvan, és haragudott, ha valaki alkudozni próbált, ez nem retek és nem hagyma, ezek bécsi papírok, kérem szépen, és német vegyszerek. Nagy dolog még akkor a fotográfia, rendes ember életében jó, ha kétszer, háromszor leveszik, és tényleg könnyekig hatódnak nézi, bár a férfiak szemérmesen elhúzódnak a bámészolástól, a nők pedig ujjongnak, ha felismerik magukon a hárászkendőt. Hogy mennyiben van ez a mulatság, azt mindenki restelli, de azért kell és fontos, akiről nem készül, és nem marad kép fenn, az olyan, mintha sosem élt volna. Egész falvak akadnak, ahol csináltak valaki egy családi képet, azután a legszegényebb sem hagyja magát.

Mesélik azt is, hogy lenge öltözetű kisasszonyokról készült fotográfiái vannak, ám olyat senki tisztességes ember nem látott. Nincs minden rendben az iparengedélyével, de tud románul, a jegyző kedveli, örömmel veszi mindig, ha betér hozzá egy pohár valamire. Hogy barátok volnánk, az túlzás, mondja egyszer a Czirer-patikában. Moldovan ezt visszahallja és megsértődik, nem érti, hogy a román jegyzővel barátkozni itt főbenjáró bűn, hacsak nem érdekből. Az elhangzott kijelentés után pár nappal a fényképészt kémkedés gyanújával letartóztatják a namajdi határban, mert a vasúti hidat próbálta *levenni*. Kinek dolgozik, kérdezte Danila szigorúan, a híd katonai objektum. Nem őrzi senki, válaszolt Schwartz, de akkor is az, erősködött a csendő, és elkobozta a fényképezőgépet. Nem értek semmit, motyogta Schwartz, nem dolgozom, csavargok. Pedig arról ábrándozott, hogy egy jól szituált kisasszony azt fogja mondani egy képre: ha maga ilyen

szépnek lát engem, akkor én szeretem önt. Fényképek hatására kisasszonyok ritkán mondanak ilyet, de Schwartz reménykedett, nem baj, ha csúnya, nem baj, ha buta, csak némi vagonka volna vele.

Az nem úgy van, jelentette ki Moldovan, amikor elég sokat ittak és beszélgettek, ha volna neked is egy rendes szakmád... Mert ugye neked van, kontrázott Anton. Jól tudta, hogy mint sok állami hivatalnoknak, Moldovanak is hibáznak a stúdiumai, érettségivel alprefektus lehet bárki, ha van komoly nagybátyja, jegyzőnek elég a négy elemi. Legfontosabb közös témájuk Wolf Nelly, aki a tavalyi Anna-bál csillaga volt, a jegyző táncolt is vele, Schwartzot viszont előbb hívták meg a Wolf-kertbe, a Barakk udvarára fényképezni, igazi bizalommal fogadták, mint egy udvari fotográfust. Mutass képet, szól rá Moldovan, valahányszor ez szóba kerül. Nem tud mutatni, az üveglemezeit elkérték, de olyan pontos leírást ad a kertről, a bútorokról, a tenispályáról, Nelly kisasszony élesen metszett szemöldökéről, vékony ujjairól, a kék köves ezüstgyűrűjéről, a kedvenc lováról és a hosszú tornác nyikorgó deszkáiról, hogy semmi kétség, valóban járt ott. Abban is megegyeznek, hogy a Téglabáró mogorva fráter, nem köszön senkinek, nem áll szóba idegennel, az udvarban viszont szívélyes öregúr, a vállalozási trükkjeiről meg a gáláns kalandjairól is fesztelenül beszél, hogy ne okozzon csalódást a mai fiataloknak. Ez itt egy nyári rezidencia, mutat körbe, a folyón túli gyárat, amelynek vastag kéménye dacol az idővel, nem akarja beindítani, hogy ne legyen füst, különben sem épít Namajdon senki már, elég ezeknek a vályog meg a *foszniideszka*. A jegyzővel érdemes jó viszonyban lenni, a fényképészet vegyipar, mint a téglá és a cserépgyártás meg a porcelán. Wolf úr nem tud románul, sem franciául, már nem is fog megtanulni, naphosszat egy hintaszékben ül nyáron, újságot olvas, háború lesz megint, utána sok téglá kell, látjátok, mi van Abesszíniában. Madame Wolf ritkán olvas újságot, de tudja, hogy a nagy háború után sem kellett a téglá senkinek, Abesszínia messze van, nem örvend, hogy semmirekellő fiatal emberek vannak fogadva, még itt, lent, vidéken is több ez a soknál, a jegyző egy *oláh* paraszt, a fotós csavargó, a hiányos szervízből kapnak csak teát, egy cukor jár, mert az drága, teniszezni ezek úgysem tudnak, nincs hozzá rendes ruhájuk.

Tudnak, jelentette ki határozottan Nelly kisasszony, aki torkig volt a bonyolult és kiszámíthatatlan családi meg helyi viszonyokkal, de pár hetet minden nyáron itt kell tölteni, mert ide könnyen ki tudnak rándulni a vásárhelyi és a szeredai rokonok, és közel van Szováta, melynek a világon egyedülálló gyógyvizét a királyi család is nagyra értékeli. Itt eszi őket a fene,

meg a sok politikust, morog a Téglabáró, de nem építenek semmit, s ha igen, azt is szakadati cigánytéglából. Egy dolgot szeret Nelly kisasszony, de azt nagyon, kilovagolni az Irtoványon túl az erdőbe, fel egészen a Bekecsre, végig a lövészárkok mellett, hiába ijesztegetik, hogy vannak ott még biztosan katonák temetetlenül, ő nem fél. Kelemen Károly lódoktor ügyes lovásza követi mindig, nehogy valami baj érje, de a kisasszony raplis, a fiút már többször visszaparancsolta, egyszer el is tévedt egyedül, úgy kísérték haza késő éjjel valami pásztorok, de akkor már az egész város fel volt lár-mázva. Tiszta idegbaj, fenekedett madame Wolf, hát mi vagy te, lószagú grófnő vagy grófnőszagú ló? A történettől híresség lett, megírták az esetet a vásárhelyi újságok, nem volt már idő letiltani a cikket, és amikor megjelent az ifjúság deputációja báli meghívóval, hiába mondta madame Wolf, hogy nincs is báli ruhád. Be kellett sürgősen utazni, és csináltatni Vásárhelyen valami egyszerű és szép amerikai ruhát, amilyen itt senkinek sincs, bécsi kérője van állítólag.

Mindenki le volt nyűgözve, állapította meg Moldovan, mindenki, ismételte Schwartz rajongva, és az idén nem jött el. Mély csend lesz ettől közöttük, amint belépnek a vendéglőbe. Schwartz turistának öltözve, erős félcipő, térdnadrág, vászonzubzony, golfsapka, nyakában több fényképezőgép lógott, néha összekoccantak, erre felszisszent, próbálta rendben tartani őket, de nem sikerült, letette mindet a ruhatári pultra, nem volt ott senki, mellé tette a sapkáját és a jegyző is a kalapot, sétapálcát. Meg kellene látogatni őket, mondta, téged becsülnek, láttam az öreg autóját meg a lovat is az udvaron, itt vannak. Moldovan erre legyintett, az nem úgy megy, ezekhez hívatlanul nem illik, mert akkor nem hívnak többet, pökhendi magyarok, már el is felejtettek. Nem zsidók ezek véletlenül, kérdezi Schwartz. Moldovan elmosolyodik, úgy, mint te? Én német vagyok, szól a fényképész, talán német, ismétli hümmögve, mintha csak magának.

Kalagor Máté egyszerűen megterített asztalnál ült, egy kancsó fehérbor állt előtte, és egyetlen pohár. A hangoskodó gazdák már elcsendesedtek, leköti minden erejüket az evés, a karhatalom is eszik, csak egy pillantással nyugtázza az érkezőket, nem kell felállni, nincs raport. A pincér szívélyesen tessékeli az urakat egy gondosan terített asztalhoz, tört románságával megpróbálja elmagyarázni, hogy van itt egy úr, aki szintén csukát szeretne. A jegyző végigméri, Schwartzra néz, az bólint, ő már látta. Óriási hal, nem fogtak itt már évek óta ekkorát, fel tudom szeletelni, de egyben az igazi látvány, kérem szépen, mondja Walter úr. Moldovan büszke magára, ő tiltatta be a kenderáztatást a folyóban, haragudtak is a gazdák meg a parasztok,

de azt a törvényt, amelyet 1897-ben hozott a pesti országgyűlés, nem hatálytalanította senki, érvényes tehát, erősködött, bár maga sem volt biztos ebben. Azóta lényegesen több a hal, a kendernek megteszi a bűdös holtág is. Olyan most az egész, mintha ő fogta volna.

Sétáljunk le a folyóhoz, indítványozza, miután bekukkant a konyhába, valósággal elszörnyed a tepsibe tett töltött csukától, akár le is lehet fotografálni, de nincs már anyag hozzá. Egy óra alatt megsül, mutatja a vendéglős asszony, özvegy Fischerné Kacsó Polixénia. Menjünk, odaszól Kalagornak is, tartson velük, ha már együtt fognak ebédelni, könnyebb így az ismerkedés. Elsétálnak a kuglipálya mellett, ki a kertből egy frissen kaszált, keskeny rétre, ösvény visz a folyóhoz, kavicsos parton állnak meg, a vízben apró halak, túloldalt mélyül a zöldes víz, lehet ott még csuka, szitakötők lengenek a cinegefűz levelein. Urak, kezdte fáradtan Moldovan, és jelezte Kalagornak, tudja, kicsoda, neki már jelentették, urak, ha önök is azt látták ma délben, amit én, akkor elég nagy a baj. A vásárból hazatartó népek elviszik a repülő hírért, nekem is jelentenem kell az ügyet, de mindig van ebben a porfészekben, aki nálamnál is hamarabb jelent. Nem lesz belőle újságcikk, de titeket meg fog keresni a Sziguranca, tőled elkérik a fényképeket, tőled meg azt a cetlit, amit Danila őrmester adott, ne dobd el, mert nem fogják elhinni. Neveket nem mondunk, vágta el a beszélgetés fonálát, nem kérdezzük, hogy ki szokott jelenteni. Cigarettaát vett elő, megkínálta őket, Schwartz talált egy lapos fémpalackot a zsebében, bűdös, de jó, mondta. Kalagor felé nyújtotta, az elfintorodott, ivott egy hosszú kortyot, majd továbbbadta. A patakot nézte, hogy a kavicsos parttól bent egy lépésre, arasznyi víz alatt van egy kőlap, arra úszott ki a csuka, ott vetették rá a kosarat, míg napozott vagy elmélkedett, rák is lehet bent a mélyben sok, az *r* betű nélküli hónapokban finom a húsa.

Villany és benzinmotor, az a jövő, jelentette ki Kalagor apja még a háború végén, amikor egy szénégető tanyán tengették a napokat, ahol se villany, se benzin nem volt, azt sem igen tudta senki, hogy mi az. Vágták a fát, hasították, rakták a boksát, égették a szenet, füstölt, egyszer megégett valaki, egyszer megfulladt vagy megfagyott, úgy rakták fel a szánra, mint egy hasáb fát. Az apja öreg volt, sántikált, ő pedig fiatal, nem kellett sor alá mennie, de sokat vizsgálták a firtosi csendőrök, hogy talán kémek. Bukarestből menekültek az utolsó napokban, mielőtt a front lett, sokat fáztak és éheztek, de mintha nem is ő lett volna, csak mesélné valaki, elmúlt. Aztán megjött egy román géppuskás szakasz néhány sánta lóval és egy hibás Schwarzloséval, amit az apja megjavított, kipróbálták helyben, el is fogyott

a töltényük, felforgatták az egész kunyhót, elvitték a maradék szalonnát, és kiderült, hogy vége a háborúnak. Budapestig meg sem állunk, jelentette ki határozottan a román tiszt, és úgy lett. Mi visszamegyünk Bukarestbe, mondta az apja.

Jó volt fent az erdőn, pedig nehéz a szűkös világ, hónapokon át másra sem vágytak, mint egy szelet kenyérre, az volt az apja kedvenc étele, az lett az övé is, éheztek. Szerette, mikor vasárnap délután az apja elővette Morva Rezső féltve őrzött és agyonolvasott könyvei közül az egyiket, és a gőzka-zánokról, a cselédhívó csengő javításáról vagy az Otto-motorokról mesélt, hosszan és nagy szeretettel. Utóbb szégyellte magát, ha arra gondolt, szinte semmi nem úgy működik, ahogy azt ő értette vagy elképzelte, de később is mindig fel tudta idézni a rajzokat meg a deszkára, fagyos ablakra skiccelt vonalakat. Az alapokat értsd meg, fiam, mondta mindig az öreg. Megnézed, megtapintod, ráütsz a kalapáccsal, és mire melegíteni kezded, már tudod, miféle az a vas, ezért kell sokat látni, hogy felismerd a resicai és a csepeli acélt, meg a sheffieldit, anyagismeret nélkül nincs gépészet. Csak hát fent a havason alig volt vas, azt pedig mind Lövétén öntötték, vagy Fülében, még amikor öntöttek. Megállt néha az öreg, kézbe vett egy darab szenet, ilyen kell a jó acélhoz, fiam, amiben még látszik a bognak a szála.

Visszajöttek, szólt Yeznig Sahaghian, akire Máté már alig emlékezett, az apja úgy emlegette mindig, hogy az örmény, az örmények. Sokan voltak testvérek, valaki mindig hiányzott, hasonlítottak egymásra. Ha a szmirnai, az aleppói meg a párizsi rokonokat is összeszámolnánk, legalább háromszázan volnánk, mondta Yeznig úr, nem tudta mindenkiről, hogy él-e még vajon? Évente levelet írt egy rokon a Kaukázusban, elküldte a legközelebbinek, az felolvasta, hozzáírta azt, ami történt vagy a mondandója volt, lepecsételte, és továbbküldte. Párizs a végállomás, ott írják a családi krónikát már több száz éve, de az is lehet, hogy Velencében. Nagy esemény volt az olvasás, az öreg Kalagort is meghívták mindig, Yeznig úr díszes kaftánt öltött ilyenkor, lassan, mélyen gurgulázó hangon olvasott, mintha templomban volnának, Anahit asszony, a felesége fordította azoknak, akik már nem tudtak örményül, sosem látott keleti ruhában ő is, amit csak nagy ünnepek alkalmával vettek elő, és tíz évben egyszer mostak ki. Azután aprólékosan elmesélték, hogy ki kicsoda, hol él, miért fontos, a gyermekektől kikérdezték, nem igazán örvendett ennek a próbatételnek senki. A levelek a legsötétebb időkben is pontosan megérkeztek, ha már nem fognak, akkor nem is vagyunk, magyarázott Yeznig úr, az örményposta mindenüvé eljut, és a címzettet megtalálja. Máté sosem figyelt arra, mit beszélnek, ahogy a

többi gyermek is csak alig, utána gazdag vacsora volt, olyan ételek, amelyeket soha, sehol nem evett, ezeket szerette, gyertyafény volt, a villanyt lekapcsolták. Meg is tanult egy örmény verssort, amit sosem értett, de nagyon szerette mondogatni.

Egy ilyen alkalommal csókolózott először Endzával, mint akik nem is tudják, mi van. Yeznig úr nevelt lánya született vadóc volt, akivel nem bírtak, a nagyapja grúz, mint Sztálin, mondták, ő erre legyintett, nem is grúz, hanem cigány vagy zsidó. Hamar kitették a Központi Leányiskolából és minden más *pension*ból, ahol a polgárok leányait nevelték, francia nyelvet, zongorát meg egyéb tudományokat oktattak a jövőendő anyáknak és úrinőknek. Képmutatás, morfondírozott, csak férjhez akarnak menni. Te mit szeretnél, kérdezte Kalagor. Baszni, válaszolta Endza. Velem? Veled is. Egy brailai ügyvédhez ment aztán férjhez, világraszóló esküvő volt, tűzijátékkal, a vőlegény gazdag volt, és szürke, hajózási ügyekkel foglalkozott, és gabonával. Halacsuka mondta ezt, a cigány asszony, aki gondjukat viselte, mint a többi kallódó gyermeknek a birtokon, akik nem az aljanéphez tartoztak, de nem is egészen a házhoz. Az öreganyám bojárok fiait nevelte, erősítette Halacsuka, és mindig nevéen nevezte a dolgokat, bojárok nincsenek már, a fejével intett, csak ilyenek, mint ezek itt. Füstszagú volt, nyáron pucéran fürdött a tóban, jól tudott úszni, a fiúk leskelődtek utána, ő pedig a melleit emelgette, ebből szoptatók az életet, és innen bújtatók elő...

Ez már nem az a Bukarest, jegyezte meg csalódottan az öreg Kalagor, amikor újra bement a régi hatalmas műhelybe, ahol éveken át dolgozott. Egymást érték a lehurbolt autók, egy repülőroncs is volt, talán a motor jó még, nem volt szerszám, alkatrész, nem volt semmi, az embereket elvitte a háború, a tífusz, de valakiben feltámadt a zsibárus ösztön, és minden vasat összegyűjtött. Csinálj autót, mondta Sahaghian úr, és Kalagor Móric bólintott. Gyárat kellene, szólt vissza, de az örmény nem akart, mert amikor Kalagor a hadüzenet előtti nyáron elindult a hegyeken át, csak a fiát vihette magával, a pénzét elvették a határon, a felesége sírja is itt maradt, a műhelyt széthordták a szomszédok és a németek. Aki már menekült, az tudja, előbb-utóbb ismét menekülni kell, mi már ezer éve csináljuk, közölte Yeznig Sahaghian, és elfordult, ne lássa meg senki, amint barna szeméből kicsordul a könny. Máté mindig emlékezni fog rá, ahogy zavartan elsiet, aztán visszajön, és megint elmondja, iskolába kell adni a fiút. Szinte családtagnak számítottak az örményeknél, de az öreg igyekezett távolságot tartani, megtanították neki egy magyar uradalomban, hol a helye. Ezeremester volt, csak a gépek érdekelték, meg a fémek, a fával se könnyebb dolgozni,

mondta, szívesen és kedvvel magyarázott és mutogatott bárkinek, pedig keveseket érdekel, enni meg bujálkodni akar mindenki, gyorsan szokják meg az urak, hogy magától jár a világ.

A Sahaghian-birtok eredetileg nem is Bukarestben volt, hanem a felhagyott erődrendszer északi részének földhányásait ellepő erdők és a sáncokat is elöntő tavak között, ahova csak az talált el, aki tudta, kit és mit keres. Valaki pontosan látta, hogy itt fog elvezetni a legfontosabb út a városba, lesz majd autó annyi, hogy nem férnek el, látszott a gépesítés elkerülhetetlen iránya, legalábbis annak, aki erre volt kíváncsi. A műhely régi emeletes laktanyaépület volt, hosszú, keskeny csarnok, a mennyezetet több helyen át-törték vagy beomlott, a padláson denevérek laktak. Az erődrendszer fölösleges volt, mire elkészült, már elavult, fénykorában Ferenc József is meglátogatta, mikor még a román királlyal barátkozott. A birtok olyan volt, mint egy élőlény, földszintes pavilonok épültek, látszólag összevissza, volt hely bőven, a székely ácsok gyorsan dolgoztak, azóta is emlegeti őket, aki látta. Volt istálló, téli kert, konyha, lakás megannyi rokonnak és idegennek, aki átutazott vagy csak el akart bújni. Ez egy szeráj, mondta Sahaghian úr, ide fog jönni a város, bár előbb a német hadsereg érkezett, és szétszedtek mindent, majd a franciák, ők is csak katonák voltak. Egy Bréguet bombázót szereltek az udvaron hetekig, akkor még nem is volt igazi reptér, csak gyepp a Montesquieu-birtokon és a nádas tavak körben, az lett később a Băneasa repülőtér. Onnan szállt fel Aurel Vlaicu második gépe is. Az a Bréguet viszont belefutott az első felszálláskor a nádasba, úgy szedték ki a pilótát az iszapból. Meg kellett volna venni az egész környéket idejében, bár nem maradt le túl sok telekspekulációról, akkora építési láz tört ki a háború után, hogy csak az nem lett milliomos, aki nem akart. A műhely és az autók mintha valami passzió lettek volna, nem vagyok én Malaxa, jegyezte meg sokszor, ha felmerült a gyár és az ipar kérdése. Csináld a műhelyt, ahogy akarod, mondta Kalagornak, megbízott benne. Mindenfélét hordtak oda javítani, puskát, varrógépet, szekeret, autót, rádiót később, és biciklit, az emberek elvitték a híret, hogy van egy magyar mester, van egy műhely. A géphez meg a közlekedéshez nem sokan értettek, a legtöbb autó hamar javításra szorult, az utak itt mindig rosszak voltak, mióta világ a világ.

A birtokon a gyermekek nem jártak iskolába, mindig volt elcsapott tanító, aki a betűvetést meg a számolást oktatta, ez alól a cselédek és a napszamosok gyerekei sem vonhatták ki magukat, pedig tudnivaló volt, nem lesz belőlük semmi. Mátén viszont hamar látszott, hogy lesz vagy lehet. Egyszer, amikor az apja nem volt sehol, és a műhelyben téblábolt, Yeznig úr autója nem

indult, pedig sietni akart, a déli hőségben senki nem volt kéznél, Máté jelentkezett, hogy ő meg tudja csinálni, és bár az úr türelmetlen volt és ideges, kénytelen volt végignézni, meg is hallgatni a fiút, az szerelt és magyarázott, mintha csak magának. Mérnök leszel, szólt dicsérőleg Yeznig Sahaghian, és elhajtott, a fiú eltette a kapott szivart, az apja örülni fog, egyiptomi dohány. Valahányszor mérnök úrnak szólítja valaki, mindig annak a szivarnak az illata jut eszébe, amit az apja szakszerűen megvágott, meggyújtott, majd odanyújtotta, kóstold meg! Vége is szakadt ezzel a boldogságnak, a műhely örömeinek, fáradalmainak, szörnyűségeinek és a hosszú utazásoknak, mert az apját néha elhívták valami távoli helyre, ahol cséplőgép volt, malom, generátor vagy lerobbant autó, mindenütt enni és inni kellett, csodálkoztak, hogy ez a vékony csontú fiú a segéd, szinte mindent tud, még a magyarok nyelvét is. Ezután franciául kellett tanulnia, mert az könnyű, és németül, mert az nehéz, mértant, mert azt szereti, algebrát, amit gyűlöl, Róma történetét, földrajzot és mindenfélét az örmények dicsőséges múltjából, végül is az első keresztény állam volt a világon. A Sahaghian fiúk magántanulók voltak, a tanrend kaotikus, ők pedig zajosak, a lányok közben énekeltek a szomszéd szobában, zongoráztak és visongtak. A fogadott és alkalmi tanárok leginkább vele foglalkoztak ezért, egy csernovici szőke nő, bizonyos Frau Hoffmann megkínozta német nyelvtanból, álmodott is vele többször, gyönyörű nő volt. A záróvizsgák ehhez képest, meg az érettségi könnyű volt. Amikor csak tudott, a műhelyben dolgozott az apjával, ott biztonságban érezte magát, főleg ha kiterítették egy bonyolult kapcsolási vázlatot vagy egy újfajta gőzturbina metszeti rajzát, a csillagmotorok lenyűgözték.

A politechnikumot unta, a fiúk jól fizető állásba készültek meg a vasúthoz, az apjuk szakmabeli volt, vagy minisztériumban dolgozott, a többiek gyötrődtek az analízissel, és a szervezkedésben lelték örömeiket. Aki tényleg mérnök akart lenni, az Bécsbe ment tanulni, vagy Berlinbe, a Crucea de Piatra nyilvános házait látogatták, ahol mindent megtudtak a nőkről, legalábbis azt hitték. Egy vizsgán olyan matematikai levezetésbe keveredett, hogy a tanár se tudta követni, ósdi volt, és jólelkű, leintette, jeles. Mint oly sokan akkoriban, a záróvizsgákat ő sem tette le, drága volt, és nem ért semmit az egész. Egy ideges diákgyűlés utáni sörözésen kapott egy hatalmas pofont, állítólag jiddis akcentussal mondott valamit németül, tehát zsidó, kikérte magának, ő magyar, erre kapott egy másik pofont, ha lehet, még nagyobb. Később nem tudta felidézni, miről vitatkoztak, nem is volt már érdekes, nyilván a zsidókról meg Románia újjászületéséről, ami éppen a zsidók miatt nem lehetséges, de a magyarok is megérik a pénzüket. Beteg

volt bele egész nyáron, hiába vitték el a Sahaghian fiúk magukkal nyaralni Sinaiára, nem segített, katonának is jelentkezett, repülőtishti iskolába, divatja volt ennek akkor. Összevissza küldözgették mindenféle irodákba, felírták az adatait, három hónapig a gyalogsági meg az alaki kiképzést kóstoltatták vele, azután elbocsátották, hogy ha szükség lesz rá, majd szólnak, de nem szóltak, gazdasági válság volt, katona sem kellett senkinek. Hiába vigasztalta Yeznig úr, mert ilyen ez, ilyen lett ez a Bukarest, amit sokszor emlegetnek úgy, hogy a kicsi Párizs, bár ezt főleg azok hitték el, akik nem jártak a nagyban, jó volt ott élni, megegyezik ebben utólag mindenki.

Endza Sahaghian úgy érkezett azon a nyáron haza, mint a forgószelel vagy az idegbaj. Egy lehubolt Hispano Suizát vezetett, a férje két nap múlva jött utána vonattal, tényleg szürke volt az arca, nem értette senki, hogy mehetett Endza hozzá. Megcsináltatták, magyarázta Halacsuka, szarvasbogár szarvát törték porrá, azt keverték az italába, nőnek pezsgőt inni nem szabad. Endzáért első pillanattól rajongott mindenki, barna bőrű, hirtelen mozgású leány volt, mint egy menyét, azonnal ugrott és csipett, rúgott, harapott, a csilingelő nevetése bármely pillanatban velőtrázó sikolyba mehetett át. Mi történt abban a házasságban, az nem volt ismert, de egy füledt éjszakán kétszer is elsült a kerti pavilonban egy kisöbű sörétes puska, amit arra az esetre tartottak, ha görény fosztogatná a postagalambok ketreceit. A férj elmenekült, a lapok a botránnyal voltak tele, a válás gyors volt, és költséges. Endza heteken át csak a kertben sétálhatott, szigorúan meg volt tiltva, hogy elhagyja a birtokot, amíg egy kissé felejtődik az ügy. Abban az évben Máté vezette a műhelyt, az apja egy karosszékekben ült naphosszat, és cigarettázott, a tüdeje volt tönkremenve, ő tudta, csak hallgatott róla, míg lehetett, köhögött megállás nélkül, most jön ki a téli széngáz, mondogatta, aztán meg is halt. Ott temették el a műhely sarkában, azt hagykozta mindig, hogy ott neki jó lesz.

Endzának elvei voltak, és elméletei, csak a férfiak nem hallgatták meg, nem volt akkor ez még szokásban. A világ igaztalan volta súlyosabb, ha egy nő meséli, és mindig arról szól, hogy a férfi kellene megjavítsa, bár igazi férfiak már nincsenek. A nő a bűn, a férfi a romlás. A világ igazságtalan voltán változtatni kell, mondta Endza, divatos filozófusokról beszélt, akikről Máté nem hallott, de bólogatott és szerelt, a munkások meg-megálltak, igen, több fizetés kell. Ritkán láttak közletről ilyen szép nőt, nekitámaszkodik az autónak, és magyaráz a mérnök úrnak, azután kér egy bűdös cigarettát, felmászik a csarnok végében álló repülőroncsba, húzogatja a botkormányt, az egyik csűrőlap még mozog is. A vége az lett, hogy kimondta: autó kell, meg

sofőr, tengerpartot akarok! Yeznig úr pedig azt, hogy inkább soha ne jöjjenek vissza, tartsák meg az autót is, de azt Máté visszavitte. A szerelem elmúlt, Endza továbbállt, gyönyörű volt a Fekete-tenger, Balcsiknál már olyan, mint a Földközi. Az igazi szerelem keveset tart, legyen elég az, hogy igazi...

És a bajszos?, kérdezte Moldovan szigorúan, mire Kalagor megvonta a vállát, Costel Enache, de neveket nem mondunk. Hadnagy, légierő, ujjnyival magasabb a királynál, a bajusza hasonlít, de nem olyan hörcsögpofa, ha az egylejes bélyeget nézi az ember, alig tud különbséget tenni. A tavon csónakázott át a reptérről a birtokra a többi fiatal tiszttel, a régi kazamatákban pince volt, vörösbort érleltek óriási hordókban. Kedvelte mindenki őket, keveset repültek, sok jó történetet meséltek, szidták a gyenge francia és olasz motorokat, de a németek nem szállítottak, kevesebbet ittak, mint a lovassági tisztek vagy a testőrök, tudtak viselkedni. Costel Enache jó pilóta volt, de nem adtak rendes gépet alá, kihagyták a fontos vállalkozásokból, nem volt rokona senkinek. Örüljön neki, szólt Yeznig úr, nem látja, hányan zuhannak le? Costel nem látta, ha látta is, nem érdekelte, az öreg Kalagorral tárgyalt sokat, hogy lehetne valamit állítani a motoron, de nem igazán lehetett, ha nő a kompresszió, melegszik, ha nem melegszik, nem húz. Endza úgy nézte ki magának, mint bármelyik férfit, kell nekem, villant a szeme, elvihetne repülni engem is, jegyezte meg csak úgy mellékesen. Majd egyszer elviszem, mosolygott Costel.

Tavaly történtek ezek, meg azelőtt, ő pedig világgá van menve, megnézte a legkisebb Ganz-féle vízturbinát, eladó. Honnan tudod, hogy a legkisebb, kérdezte Moldovan, mint akinek hihetetlen ez az egész. Egy francia nyelvű katalógusból, válaszolt Kalagor, kitépett papírlapot vett elő, nézték mind a hárman, ez még a szeredainál is kisebb, csak 32 lóerős. A város tulajdona, szólt közbe ajakbiggyesztve a jegyző, megvették volna már, de nem adják, a hosszú terített asztal felé mutatott, ezek. Gazdag a nő, sóhajtott Schwartz, akinek azonnal megesett a szíve. Kalagor legyintett, igen, de most ez nem fontos, olykor jó volna idejében, azaz fiatalon meghalni, mielőtt az ember megtudja, milyen jó tud lenni az élet, amiből úgysem részesül hosszán. Meg van ilyenkor győződve, hogy vagy a szerelem nem volt egy pillanatig sem igaz, vagy pedig az nem lehet valóság, hogy elmúlt. Ahol ez a két dolog találkozik, ott olyan, mintha elektromos árammal hegesztenének, és az ívfény mindent szénné éget, ha pedig ez a dolog az ember lelkében történik, az roppant fájdalmas. Schwartz és Moldovan ugyan még nem láttak elektromos hegesztést, az ívfényről sem hallottak, de pontosan értették, miről van szó, a lélek, igen.